

A régészeti leletek tanúsága szerint a mai város területén már a kőkorszak óta élnek emberek. A Vasi Hegyhát szélén fekvő, Rába árterületéből kiemelkedő terasz a kezdetektől fogva alkalmas hely volt az emberi település kialakulásához. A város határában található jelentős emlék az a földsánc, amely a nyugatra emelkedő dombtól egyenesen dél felé húzódik és a nyugatról történő támadás ellen védte a települést. A sáncot általában római eredetűnek tartják, azonban a honfoglalás utáni építése sem kizárt. A római korból származó itt talált vaskohók arra engednek következtetni, hogy Vasváron már ekkor jelentős vaskfeldolgozó tevékenység folyt. **A rómaiak Castrum Ferreumnak nevezték az itteni várukat – a magyar városnév ennek pontos megfelelője.** Római kori vaskohóra bukkantak a volt domonkos rendház udvarán is. A római időkben fontos út vezetett innen Aquincum¹ felé. A vas jelentőségét a honfoglaló magyarok is ismerték, ezért itt alakították ki az ország egyik nagy vastermelő központját. Erre világosan utal az az 1226-ból származó oklevél, mely szerint a pannonhalmi monostor kovácsai a vasat rendszeresen Vasvárról hozatták. A fontos vastermelőhely őrzésére vélhetően már a 10. században megépült az a földvár, amely körül a későbbi város kialakult. Ez a vár valószínűleg a domonkosok templomától északra feküdt és mintegy 300 m átmérőjű lehetett.

A Szentgotthárdra menő úttól délre emelkedő Kövecses-hegyen épült fel a település első temploma, mely Vasvár ispánsági székhelyé válása után előbb plébánia, majd esperesi templom lett. A vármegyerendszer kialakítása során Vasvárt Szent István király ispánsági központtá és megyeszékhellyé emelte. A régi templom helyett vélhetően a 12. században épült fel a háromhajós román stílusú Szent Mihály templom, mely a társaskáptalan székhelye lett. A 13. században a káptalan szolgálófalujaként a templom körül kialakult a ma a

központtól délre fekvő Szentmihályfalva, majd az északra fekvő Zsidófölde falu is. Így lényegében kialakult a középkori város szerkezete.

A tatárjárás Vasvárt sem kímélte meg, és bár egy oklevél szerint 1242 februárjában még a magyar kézen maradt várak közé tartozott, később a tatárok elpusztították. A tatárjárás utáni években épült fel a földvár sáncain belül a domonkosok kora gótikus temploma és kolostora. V. István király 1270. november 21-én Vasváron tartózkodott és a várjobbágyokkal megyei közgyűlést tartott. A város 1279-ben IV. László királytól kiváltságokat kapott. 1310-ben Vasvárt a németek foglalták el és csak 1311-ben sikerült a Henrik bán fia János vezette megyei nemesi seregnek kivenni őket a városból, miután a káptalani templomot rájuk gyújtották. A várost védő erődrendszer a 14. század elejére készült el teljesen. Ekkor épült a domonkos templomtól délre a Szent Erzsébet kápolna, majd 1342-re felépült a Nagyboldogasszony templom is. A 14. század közepére Vasvár már igazi város, közigazgatási, kereskedelmi és kulturális központ, polgárai öntudata, gazdasági befolyása egyre növekedett, népes vásárai voltak. A várost a polgárok által választott bíró és 12 esküdt irányította. A polgárok befolyását jelezte, hogy Zsidófölde birtokáért a káptalannal szemben is felléptek és a város és a káptalan közötti per még Luxemburgi Zsigmond idejében is tartott, végül 1416-ban megegyezéssel zárult.

¹ Római település és katonai tábor a mai **Budapest** (Óbuda) területén

A város lendületes fejlődése nyomán az Árpád-kori földvár fokozatosan áldozatul esett a terjeszkedésnek, a 15. századra már csak csekély maradványai látszottak. A földvár helyett már korábban a káptalani templom körül alakult ki erődítmény és a század elején felépült a Szent Margit plébániatemplom is. A vastermelés erre az időre már háttérbe szorult és a város ipara elsősorban a malomiparra támaszkodott. Számos malom működött a környező vízfolyásokon, elsősorban a Rábán és a Csörnöcön. A város életében jelentős változást jelentett, hogy 1423-ban a szabadságjogokkal rendelkező királyi város a Gersei Pető család tulajdona lett és ezzel földesúri mezővárossá vált. 1462-ben a Széchy családdal keletkezett viszályban a város egy része leégett, 1479-ben pedig a török portyázók érték el a Vasvár környékét. 1490-ben I. Miksa császár serege ostromolta, de bevenni nem tudta a várost. A 16. században a török fokozatos előretörésével Vasvár életében is hanyatlás következett be. 1576-ban a városba behatoló és fosztogató német katonaságot a lakosság megtámadta és kiűzte, az erősítéssel visszatérő németek bosszúból felgyújtották a várost. 1577-ben az állandó zaklatások miatt a domonkos szerzetesek elhagyták Vasvárt, 1578-ban pedig az országgyűlés elrendelte a káptalan Szombathelyre költözését. Ezzel Vasvár tulajdonképpen megszűnt megyeszékhely lenni.

1599-ben ismét a portyázó török pusztította a települést, elsősorban Szentmihályfalva jobbágyságait érték nagy károk. A 16. század végén **VASVÁRON** mindössze 35 jobbágytelek volt, a régi város területe jelentősen csökkent, egész utcák szűntek meg a pusztítások és lakosság elvándorlása következtében. Egyre gyakoribbá váltak a török rajtaütések. 1646-ban egy török csapat újra feldúlta a várost, ezúttal a káptalan házait érték nagy károk. 1663-ban császári sereg szállta meg a várost, majd 1664-ben hatalmas török sereg vonult át a településen a házakat felégetve. A vesztes szentgotthárdi csata után a török sereg táborozott itt, a város maradék lakossága a Rábán túlra menekült. Itt kötötték meg a magyarok számára hátrányos következményekkel járó vasvári békét.

A század utolsó harmadában viszonylagosan békés időszak következett, a lakosság fokozatosan visszaszivárgott, sőt új telepesek is érkeztek, a város templomai, kolostora és vára azonban romokban állt. A török veszély megszűntével azonban a város várt gyors fejlődése elmaradt, melyben közre játszott, hogy polgárai régi kiváltságaikat nem kapták vissza, sőt 1699-ben a megyegyűlés jobbágyi szolgálatokra kötelezte őket. Ráadásul még a török harcokat követően hatalmas tűzvész pusztított el mindent, ami még a régi városból megmaradt. Ezzel egyszerre a régi település szerkezete is megszűnt létezni és a 18. század közepére az újjáépítés után már teljesen más képet mutatott a város, mint azelőtt. Ekkor alakult ki a mai városszerkezet. A templomok közül a Szent Kereszt kolostort és templomot, valamint a Nagyboldogasszony templomot építették újjá, míg a káptalan Szent Mihály temploma romokban állt. Állt még a régi vármegyeháza és a prépost háza is. 1734-ben a Gersei Pető család birtokait a Festetich család vette meg és rögtön hosszú pereskedésbe kezdett a káptalannal a birtokok elosztása tekintetében. A pernek 1776-ban lett vége, az ítélet újra felosztotta a várost a földesúr és a káptalan között. 1746-ban a népességösszeíráskor **VASVÁRON** 38, Zsidóföldén 25, **Szentmihályfalván** 26 családot írtak össze. A Batthyány-vizitáció adatai szerint 1758-ban összesen 1185 lakos élt a városban, míg 1787-ben 1397 volt a lakosság száma. 1830-ban még mindig csak 1444 lakosa volt a városnak. Városi rangját 1986-ban kapta vissza.